

Костянтин КОНДРАТЮК

*доктор історичних наук, професор
кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського
Львівського національного університету ім. І. Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5998-357X>
e-mail: kostyantyukondratnk@gmail.com*

Ореста КОЦЮМБАС

*аспірантка кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського
Львівського національного університету ім. І. Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9021-7059>
e-mail: Oresta@email.ua*

АКАДЕМІЧНА ГІМНАЗІЯ У ЛЬВОВІ (1849–1914)

На основі збережених джерельних матеріалів проаналізовано деякі аспекти функціонування Академічної гімназії у Львові. Зазначено, що гімназія, заснована в жовтні 1784 р. при Львівському університеті, – це державний середній навчальний заклад гуманітарного спрямування, після закінчення якого випускники мали можливість продовжувати навчання в університеті. Вказано, що Академічна гімназія була найстаршою гімназією з українською мовою викладання.

Відзначено, що інформацію про функціонування та засади організації гімназії до 1848 р. втрачено внаслідок революційних подій, відтак відомості про функціонування закладу, чисельність викладацького й учнівського складу, їхнє соціальне походження віднаходимо вже з 1849 р.

Розглянуто структурну організацію навчального закладу, його розміщення та наповненість. Досліджено умови зарахування на навчання до гімназії та його вартість. Розглянуто приклади дофінансування навчально-виховного процесу завдяки меценатам, товариствам, що давало можливість підтримати потребуєчих учнів грошми, житлом, одягом та харчуванням.

Встановлено, що впродовж 1849–1914 рр. Академічна гімназія у Львові перетворилася на провідний середній навчальний заклад, де вчилися переважно українці греко-католики, вихідці з Галичини; невелику кількість становили поляки римо-католики; більшість походили зі священницьких і селянських сімей, а також з інших верств суспільства. Відповідно з'ясовано динаміку чисельності викладацького й учнівського складу. На основі джерельного матеріалу встановлено точну чисельність учнів гімназії впродовж досліджуваного періоду.

З'ясовано, що в гімназії учні здобували не лише ґрунтовні знання з нормативних дисциплін, але одержували добре національне та релігійне виховання. Встановлено, що керівники навчального закладу були досвідченими педагогами, організаторами, які дбали про належне забезпечення навчального закладу педагогічними кадрами, разом із

викладачами та громадськими діячами підтримували, розробляли та впроваджували в освітній процес навчально-методичну літературу. Також виявлено, що викладачі гімназії постійно працювали над самоосвітою, були активними громадсько-політичними діячами.

Ключові слова: Академічна гімназія, організація, Крайова шкільна рада, викладачі, навчальний процес, учні, освітнє законодавство.

Після першого поділу Польщі 1772 р. австрійський уряд на приєднаних територіях створив адміністративно-територіальну одиницю під назвою Королівство Галиції і Лодомерії. Щоб налагодити централізоване управління багатонаціональною державою, починаючи з 80-х років XVIII ст., по всій території імперії Габсбургів почалося реформування в дусі освіченого абсолютизму¹. Вагоме місце у процесі реформування зайняла освіта, зокрема середня та вища. Для забезпечення кваліфікованими кадрами нової провінції відроджено діяльність університету у Львові відповідно до Диплому імператора Йосифа II від 21 жовтня 1784 р.². Урочистості, пов'язані з відкриттям університету, відбулися 16 листопада 1784 р.³. Водночас 24 жовтня 1784 р. відкрито гімназію. За назвою «академічна» вона багато десятирок років забезпечувала університет вступниками⁴. Фактично, Академічна гімназія у Львові була найстарішою не лише в Галичині, а й на українських землях загалом⁵.

Джерельною базою статті стали різні опубліковані матеріали: збірники нормативних документів, звіти про діяльність навчального закладу, навчальні програми середніх навчальних закладів, зокрема гімназій, періодичні видання, спогади та неопубліковані архівні документи.

Проведений аналіз наукових публікацій дає змогу констатувати, що вказана тема не стала предметом окремої комплексної наукової роботи. Деякі її аспекти розглянуто у працях Ірини Курляк⁶, Богдана Ступарика⁷, Степана Шаха⁸, Олени Ганусин⁹, Святослава Пахолківа¹⁰, Андрія Сиви¹¹ та ін.

¹ Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / наук. ред. Л. Зашкільняк. Львів, 2002. С. 259.

² Качмар В. М., Смолій М. Сторінки історії Львівського університету за матеріалами німецькомовних документів. Львів, 2014. С. 17.

³ Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. Львів: Каменярь, 1991. С. 15.

⁴ Finkel L., Starzyński S. Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Lwów, 1894. Chap. 1. S. 55.

⁵ Коцюмбас О. Академічна гімназія у Львові: учнівський склад другої половини XIX – початку XX ст. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія гуманітарні науки* / ред. кол.: С. Д. Гелей (гол. ред.), В. К. Баран, С. П. Качараба та ін. Львів: Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2016. Вип. 14. С. 40.

⁶ Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. 328с.; Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918 рр.). Львів: [Б. в.], 1997. 222 с.

⁷ Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ: [Б. в.], 1994. 143с.

⁸ Шах С. Львів – місто моєї молодости. Цісарсько-Королівська Академічна Гімназія. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. 240 с.

⁹ Ганусин О. «Наука й забава велася колегіально при найбільшій порядку»: з історії побуту та дозвілля львівських гімназистів кінця XIX – поч. XX ст. *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura*. Kraków, 2014. No. IX. S.190–201.

¹⁰ Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів: ЛА «Піраміда», 2014. 612 с.

¹¹ Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції. Львів: Апріорі, 2017. 232 с.

Мета статті – схарактеризувати засади організації, структури та діяльності Академічної гімназії упродовж 1849–1914 р.

Спочатку гімназія розташовувалась у будинку університету. Навчання в ній тривало п'ять років і здійснювалося латинською та німецькою мовами. Під час революційних подій у Львові в листопаді 1848 р. згоріло приміщення університету, а також все обладнання, бібліотека, архів університету й гімназії. У зв'язку з цим відомості про функціонування гімназії, її учнівський і викладацький склад до 1848 р. було втрачено.

У 1849 р. в Австрійській монархії започатковано реформу середньої школи на основі «Організаційного нарису гімназій та реальних шкіл Австрії», що став основою для ґрунтовної реформи гімназії всіх коронних країв Австро-Угорщини. Відповідно до «Організаційного нарису» – «плодом гімназійних студій має бути чесний, освічений характер»¹². Засновувались восьмирічні класичні гімназії і семирічні реальні школи. Гімназії були загальноосвітніми закладами середньої освіти. У них навчалися діти різних соціальних станів та віросповідання, але мусіли мати необхідну підготовку і оплачувати навчання. У класичних гімназіях багато часу відводилося грецькій та латинській мовам, у той час, як у реальних школах давніх мов не було, ширше викладалися правознавство, хімія, фізика, математика. Навчання в реальних школах було більше наближеним до потреб життя, але випускники класичних гімназій могли без іспитів вступати до університету, а закінчення реальної школи давало право вступу лише до вищих технічних навчальних закладів¹³.

Відповідно до міністерського Декрету від 22 липня 1849 р. Ч. 5.364 гімназія реорганізується¹⁴: із 6-класної гімназії та докласового ліцею через об'єднання постає «Цісарсько-королівська академічна гімназія у Львові»¹⁵. Функціонування середніх навчальних закладів було організовано відповідно до «Нормального плану науки для гімназій», котрий майже без змін діяв до 1910 р. Відповідно до цього документа, у навчальний процес впроваджувалася рідна мова та пропедевтика філософії. Здійснено також класифікацію гімназійних вчителів на звичайних, помічників (заступників) вчителя і допоміжних, які зазвичай викладали необов'язкові дисципліни. 8-класна гімназія мала мати щонайменше 12 вчителів із тижневим навантаженням 12 год¹⁶.

Реформування освіти продовжилось у 1860-х роках. Відповідно до державного закону 1868 р., школа відокремлювалася від Церкви. Управління освітою передавалося від церковних консисторій до світських органів влади. Ними стали Крайові та повітові шкільні ради¹⁷.

У Галичині Крайову шкільну раду (КШР) сформовано в 1867 р.¹⁸. КШР була державним органом управління у справах народних і середніх шкіл. До її компе-

¹² Nasza Szkoła. *Наша школа* (Львів). 1909. Ч. 1. 1909. С. 17.

¹³ Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. С. 16.

¹⁴ Хроніка закладу. *Справозданс директора ц.к. Гимназії академічної во Львові за рік шкільний 1889. Львовь*: З друкарні товариства імени Шевченка, 1889. С. 43.

¹⁵ Шах С. Львів – місто моєї молодости. Цісарсько-Королівська Академічна Гімназія. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. С. 17.

¹⁶ Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ: [Б. в.], 1994. С. 44.

¹⁷ Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях... С. 17.

¹⁸ Statut Rady szkolnej galicyjskiej / przez: M. Bobrzyński. Kraków: w drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego, 1903. S.16.

тенції належав підбір шкільних інспекторів, призначення вчителів, контроль за виданням шкільних підручників, укладання шкільного бюджету та контроль за звітністю навчальних закладів. Керував нею намісник, а з 1890 р. його заступник¹⁹.

З 1862 р. гімназія перебувала у приміщенні Народного дому (тепер – Театральна, 22). Від вересня 1907 р. навчальний процес розпочався у новозбудованому будинку на вул. Л. Саєги (тепер – вул. С. Бандери, 14), а в Народному домі функціонувала філія Академічної гімназії. З 1867 р. у початкових, а з 1874 р. в усіх класах викладання велося українською мовою²⁰.

Навчання в гімназії відбувалося відповідно до австрійського законодавства, але після 1867 р. у Галичині воно зазнало змін. Відповідно до нової програми, у гімназії вивчали такі дисципліни: латинську, грецьку, українську, польську, німецьку мови, географію, історію, математику, фізику та хімію, географію, релігію і пропедевтику філософії. Загалом – 12 обов'язкових предметів. Вивчали тут і т. зв. необов'язкові дисципліни, зокрема французьку мову, малювання, співи, стенографію, каліграфію. На їх вивчення учні записувалися на початку навчального року та вчили на рівні з нормативними²¹.

Упродовж 1850–1895 рр. у навчальному плані вагоме місце займало вивчення мов – 60 %, із них 34 % класичних, природничо-математичні предмети – лише 25 %, а суто математичні – 10,6 %²². З цього зрозуміло, що гімназія класично гуманітарна.

Суттєві зміни програми навчальних дисциплін зумовив новий навчальний план 1909 р., відповідно до якого проходив навчальний процес у класичних гімназіях. Реформа 1909 р. зміст середньої освіти й обсяг навчального матеріалу уніфікувала відповідно до вимог і потреб університетського навчання. Відтоді обов'язковими були: українська (як мова викладання) по 3–4 год у тиждень; грецька, починаючи з 3-го класу, – 4–5 год; латинська – 5–6 год; німецька – 4–5 год; польська – 2 год в усіх класах; релігія – 2 год в усіх класах; географія – по 2 год у молодших класах; історія – 2–3 год; математика – 3 год; фізика і хімія – 2–4 год у двох молодших і двох старших класах; пропедевтика філософії у 7-му класі – 1 год, історія природи – по 2 год у двох молодших і двох старших класах; а у 8-му класі – 2 год²³. Як обов'язковий предмет введено каліграфію – 1 год для 1-го класу²⁴. Необов'язковими дисциплінами були: французька мова, історія рідного краю, малювання, стенографія, гімнастика, з 1912/1913 н. р. – військове стріляння та додатково – польська мова²⁵. Проаналізувавши звіт гімназії за 1912/1913 н. р.,

¹⁹ Ustawa z dnia 18 Kwietnia 1890, o zastępowaniu namiestnika w radach szkolnych krajowych w Wiedniu, Pradze i Lwowie. *Dziennik Ustaw Państwa dla Królestw i Krajów w Radzie Państwa Reprezentowany*. Wiedeń: Z cesarsko-królewskiej drukarni nadwornej i rządowej, 1890. S. 116.

²⁰ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 178. Оп. 3. Спр. 447. Арк. 26.

²¹ Шах Т. Львів – місто моєї молодости... С. 55.

²² Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918рр.). Львів: [Б. в.], 1997. С. 39.

²³ Plan nauki dla gimnazjów galicyjskich. Rozporządzenie c.k. Rady Szkolnej Krajowej z dnia 2. sierpnia 1909. *Dziennik Urzędowy C.K.Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi*, no. L.44.242. Lwów. 1909. S. 14.

²⁴ Розклад годин в р. шк. 1909/10. *Звіт дирекції ч.к. академічної гімназії у Львові за рік шкільний 1909/1911*. Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1911. С. 86.

²⁵ Загальнообов'язкові і надобов'язкові предмети. *Звіт дирекції ч.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1912/1913*. Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1913. С. 76.

робимо висновки: з 501 учня, котрий навчався в закладі по вул. Л. Сапеги, додатково вивчали польську мову – 65 %; французьку – 4 %; історію рідного краю – 14 %; співи – 15 %; співі – 8 %; стенографію – 3 %; гімнастику – 47 %; науку військового стріляння – 8 %. Отож, відповідно до вимог часу найбільше учні вивчали польську мову, а найулюбленішим необов'язковим предметом була гімнастика.

Влітку 1906 р. Міністерство віровизнань і освіти Австро-Угорщини та КШР, відповідно до потреб охочих (кількість яких постійно зростала) навчатися в українській гімназії, дозволили організувати філію, що мала діяти з 1 вересня 1907 р. На вересень 1907 р. на навчання в гімназії записалося – 1 172 учні, що було на 110 більше, ніж торік. У новозбудованому приміщенні укомплектовано 16 паралельних класів із 788 учнями. У філії Академічної гімназії, яка й надалі функціонувала у приміщенні Народного дому та отримала управителя-керівника, навчальний рік розпочали 384 учні. Вже з 1907/1908 н. р. філія мала власний педагогічний колектив, який на початках складався з керівника та шести вчителів. Із роками тут працюватимуть викладачі, які матимуть педагогічне навантаження в обох закладах.

Навчальний рік мав два семестри: осінній (вересень–січень) та весняний (лютий–червень). Організація навчального процесу була тісно пов'язана з релігійними й державними святами: учні звільнялися від занять під час римо- і греко-католицьких свят, на три дні – під час Великого посту, на два дні – для сповіді на початку та в кінці навчального року, а також дні іменин цесаря Франца Йосифа (4 жовтня)²⁶ та його дружини Єлизавети (19 листопада).²⁷

Релігійне виховання в системі тогочасної гімназійної освіти займало вагомe місце. Гімназистів зобов'язували брати участь в усіх святкових Літургіях і спільних молитвах двічі на день (вранці та ввечері). Навчальний рік починався і закінчувався урочистими богослужіннями. Адміністрація гімназії дбала про те, щоби всі учні сповідалися, причащалися та щоденно молилися²⁸. В Академічній гімназії релігія належала до обов'язкових предметів і цю дисципліну викладали священники. У 70–90-х роках XIX ст. релігії в гімназії по 1 год у тиждень навчали: о. Іван Гушалеви́ч (1872–1889)²⁹; о. Олексій Торонський (1890–1894)³⁰, о. Діоні́зій Дорожинський (1895–1905)³¹.

З 1877 р. у гімназії організовано підготовчий клас, де діти вчилися до вступних іспитів. За час функціонування в ньому навчалися 593 учні, у 1893 р. він був

²⁶ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Ф. 11. Спр. 152. Арк. 8.

²⁷ Початкова і середня освіта. *Історія Львова*: у 3-х т. / ред. Я. Ісасевич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів: Центр Європи. 2007. Т. 3. С. 338.

²⁸ Ганусин О. «Наука й забава велася колегіально при найбільшій порядку»: з історії побуту та дозвілля львівських гімназистів кінця XIX – поч. XX ст. *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura*. Kraków, 2014. No. IX. С. 191.

²⁹ Збір учительств. Справоздане директора ц.к. Гимназії академічної во Львові за рік шкільний 1889. Львові: З друкарні товариства імени Шевченка, 1889. С. 1.

³⁰ Збір учителів. Справоздане дирекції ц.к. Гимназії академічної у Львові за шкільний рік 1894, Львові: З друкарні товариства імени Шевченка, 1894. С. 3.

³¹ Збір учительський з кінцем шкільного року 1904/1905. *Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1904/1905*. Львів: З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, 1905. С. 32.

найчисельнішим – 69 дітей³². Навчання у підготовчому класі значно полегшувало вступ до гімназії вихідців зі сільської місцевості. При вступі від учнів вимагали певного рівня знань, якими ті мали володіти після закінчення 4-класної народної школи. Починаючи з 1888 р., у гімназії створено екзаменаційні комісії для вступних іспитів у 1-й клас³³.

Для вступу до гімназії учні мали володіти знаннями випускника 4-класної народної школи з математики (прості дії, таблиця множення, основні метричні міри), мови викладання (української), німецької та релігії – матеріал цих дисциплін був основою вступних іспитів³⁴.

Закінчувалося навчання в гімназії випускним іспитом зрілості (матурою)³⁵. Процес підготовки та проведення іспитів був ретельним, оскільки екзаменаційну комісію очолював гімназійний інспектор, делегований КШР. Випускні іспити були усними та письмовими. Спершу випускники складали іспити письмові. На кожен предмет виділяли 5 год. До усних допускали після успішної здачі попередніх. Їх здавали групами 4–5 осіб. Якщо випускник незадовільно складав один предмет, то з дозволу екзаменаційної комісії міг його повторно скласти після канікул³⁶. Відмінники отримували випускні свідоцтва з відзнакою, а їхні прізвища в гімназійних звітах виділяли жирним шрифтом. Так у 1878 р. матуральні іспити складав 31 гімназист, 9 отримали свідоцтва з відзнакою: Василь Білецький, Федір Білевич, Гнат Дзерович, Ярослав Ільницький, Євгеній Индишевський, Теофіл Макух, Василь Полянський, Степан Федак, Антон Яців³⁷. Гімназійне свідоцтво зрілості означало готовність до навчання в університеті.

У гімназії навчалися здебільша Галичани, жителі Львова й околиць. Збережені звіти дирекції дозволяють відстежити динаміку кількості учнів. У 1850–1860-х роках спостерігаємо спад із 825 у 1850 р. до 445 у 1960 р. У 1870-х роках ця цифра сягала 300–400; у 1880-х – 400–500; у 1890-х – 450, а на початку ХХ ст. – 500–600 учнів. Загалом за 1875–1914 рр. гімназію закінчили – 2 122 учні. Упродовж 1879–1914 рр. навчалось 35 937 осіб. У 1900/1901 н. р. усі учні гімназії були українцями.

Учнями Академічної гімназії були такі згодом відомі особистості, як Володимир Шараневич, Євген Петрушевич, Петро Мечник, Євген Коновалець, Мирон Кордуба, Михайло Посацький, Петро Франко, Степан Шухевич, Степан Шах, Степан Федак, Василь Левицький, Михайло Тершаковець та ін.

Відносно соціального походження учнів можна стверджувати, що воно було доволі різним. У 1899/1900 н. р. у гімназії навчалися здебільша вихідці з родин селян та «маломіщан» – 225 учнів; священників – 138; народних вчителів – 43; урядовців – 36; держслужбовців – 13; ремісників – 10; вчителів середніх шкіл – 13;

³² Статистика учеників. *Справоздане дирекції ц.к. Гимназії академічної у Львові за шкільний рік 1894*. Львів: З друкарні Наукового товариства імени Шевченка, 1894. С. 41.

³³ Важнейши розпрояження ц. к. властей шк. в р. шк. 1888. *Справоздане директора ц.к. Гимназії академічної во Львовѣ за рѣкъ шкѣльній*. Львів: З друкарнь товариства імени Шевченка, 1888. С. 25.

³⁴ Відозва до родичів і опікунів. *Справоздане дирекції ц.к. Гимназії академічної у Львові за шкільний рік 1894*. Львовѣ: З друкарнь товариства імени Шевченка, 1894. С. 39.

³⁵ Хроника гимназій. *Справоздане дирекції ц.к. Гимназії Академічної во Львовѣ на рѣкъ шкѣльній 1881/82*. Львовѣ: З друкарнь товариства імени Шевченка, 1882. С. 59.

³⁶ Курляк І. Українська гімназійна освіта... С. 31.

³⁷ Іспит зрілості. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. gymnazyum akademickiego za rok szkolny 1875/76*. Lwów: Z drukarni Towarzystwa imienia Szewczenki, 1876. S. 41.

міських службовців – 10; дяків – 10; адвокатів, нотарів і лікарів – 5; дрібних службовців – 4; заробітчани – 5³⁸. Отже, відбувався процес демократизації складу учнів.

Навчання в гімназії для більшості було платним – 10 зол. рин. за півріччя. З 1885 р. плату збільшили до 12 зол. рин.³⁹ Для чотирьох нижчих гімназійних класів плата становила 20 зол. рин. за рік⁴⁰. Починаючи з 1886/1887 н. р., плата за навчання зросла до 20 зол. рин. за півріччя⁴¹. Починаючи з 1899/1900 н. р., учні платили вже 40 кор. за півріччя. Також при вступі кожен платив 2 кор. на шкільне приладдя та 2 кор. на прибори для шкільних забав⁴². Учні із бідних родин, які добре вчилися, часто звільняли від половини оплати за навчання⁴³. У гімназії діяла програма надання матеріальної допомоги потребуючим, яку фінансували різні фонди, інститути, товариства, окремі добродії і меценати. Так, інститут Народний дім надав у 1884 р. 24 гімназістам матеріальну допомогу в розмірі 116 зол. рин.; 2 учні в гуртожитку Народного дому безкоштовно харчувалися⁴⁴. Ставропігійський інститут 25 учням виділив 171 зол. рин., 2 – безкоштовне харчування та 7 безкоштовно проживали в тамтешньому гуртожитку в 1889 р.⁴⁵ У гімназії діяло товариство «Руслан», яке зібрані меценатські кошти розподіляло між учнями. Його активними покровителями були митрополит Сильвестр Сембратович, викладач гімназії Костянтин Лучаковський, священники Василь Небиловець, Іван Юзичинський, Йосиф Шуховський, лікар Лев Коссак⁴⁶. Діяльність товариства коригували представники викладацького складу гімназії – це дозволяло раціонально розпоряджатися матеріальними жертвами.

Упродовж 90-х років XIX ст. у зимовий період Товариство друзів учнівської молоді забезпечувало щоденними безкоштовними обідами 300 учнів Академічної гімназії⁴⁷. Ця допомога, особливо в холодну пору року, була вкрай необхідною, бо значна частка гімназистів не були львів'янами.

З метою привчання гімназистів до ощадливості в Академічній гімназії на основі рескрипту КШР від 16 січня 1911 р. засновано «Щадницю учеників». Її основні завдання – навчити учнів ощадливості та забезпечити утримання випускників у перші місяці після закінчення закладу⁴⁸.

³⁸ Статистика учеників. *Справоздане дирекції ц. к. гімназії академічної у Львові за шкільний рік 1899/00*. Львів: З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, 1900. С. 42.

³⁹ Важнейши распорядження властей школьных въ р. 1885. *Справоздане дирекції ц.к. гімназії академічної во Львовѣ за рѣкъ шкѣльній 1884/85*. Львовѣ: Зѣ друкарнь товариства имени Шевченка, 1885. С. 56.

⁴⁰ Повишение оплаты школьной. *Діло* (Львів). 1885. 21 лютого. С. 3.

⁴¹ Вѣдозва до родичѣвъ и опѣкуновъ. *Справоздане дирекції ц.к. гімназії академічної во Львовѣ за рѣкъ шкѣльній 1884/85*. Львовѣ: Зѣ друкарнь товариства имени Шевченка, 1887. С. 6.

⁴² Коцюмбас О. Академічна гімназія у Львові: учнівський склад... С. 42.

⁴³ Оплати учеників. *Справоздане дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за рік шкільний 1899/1900...* С. 55.

⁴⁴ Статистика учеников. *Справоздане дирекції ц. к. гімназії академічної во Львовѣ за рѣкъ шкѣльній 1884/85...* С. 55.

⁴⁵ ЦДІАЛ України. Ф. 178. Оп. 3. Спр. 447. Арк. 19.

⁴⁶ Запомогі для бідних учеників. *Справоздане дирекції ц. к. гімназії академічної у Львові за шкільний рік 1894/95*. Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1895. С. 32.

⁴⁷ Фонди и запомогі для бѣднихъ учениковѣ. *Справоздане директора ц. к. гімназії академічної во Львовѣ за рѣкъ шкѣльній 1892*. Львов: Зѣ друкарнь товариства имени Шевченка, 1892. С. 28.

⁴⁸ ЦДІАЛ України. Ф. 178. Оп. 3. Спр. 598. Арк. 4.

Поведінка та повсякденне життя учнів гімназії регламентував перелік правил, затверджених КШР у квітні 1890 р.⁴⁹. Відповідно до них учні мали виховуватися високоморальними та глибоко релігійними молодими людьми⁵⁰.

У вересні 1896 р. КШР запровадила для учнів галицьких середніх шкіл форму одягу. Для вихованців Академічної гімназії це була суконна гранатова блуза з високим стоячим твердим коміром, сірі сукняні штани, висока чорна шапка з чорно-блискучим дашком і чорний сукняний плащ з оксамитовим коміром, на якому спереду було дві блакитні нашивки. Для розрізнення типу шкіл гімназисти на шапці носили латинське G у вінку з дубових галузок, а під буквою римськими числами зазначено порядковий номер, у гімназії – I. Вшиття букви G у старшокласників було золотистими, а в молодших – срібними нитками. На комірцях блуз учні відповідно до класу носили паски: 1-й клас – 1 пасок; 2-й клас – 2; 3-й клас – 3; 4-й клас – 4 срібно-білого кольору, а учні з 5-го по 8-й класи такі ж, але золотисті⁵¹. У 1906 р. КШР видала обіжник до дирекції середніх шкіл, відповідно до якого учням на верхньому одязі дозволено носити «пелерини з темно-синього сукна із синіми вилогами, але не дозволяли надто високі коміри та так званих офіцерських мундурків»⁵².

Із часом відбулися певні зміни. На зламі століть у гімназії почали відзначати дати т. зв. українського історичного календаря, зокрема річниці Маркіяна Шашкевича, Тараса Шевченка, скасування кріпацтва й панщини тощо. Перше святкування роковин Т. Шевченка в гімназії з дозволу шкільної влади відбулося 18 березня 1880 р. На вечорі гімназисти читали Шевченкові вірші та співали в музичному супроводі перед усіма вчителями та деякими родинами учнів⁵³. Урочистості, пов'язані зі 100-річчям від дня народження М. Шашкевича, стали досить насиченими на події, оскільки учні брали участь у відкритті пам'ятника йому, відвідали його могилу та провели святковий концерт у гімназії⁵⁴.

Належний рівень навчально-виховного процесу в гімназії забезпечували директори та викладацький колектив. Директорами у другій половині XIX – на початку XX ст. були: Франц Бруггер (Franz Brugger) (1848–1858), Іван Піонтковський (1858–1868), Василь Ільницький (1868–1892), Едвард Харкевич (1892–1911), Ілля Кокорудз (1911–1927)⁵⁵.

У 1848–1858 рр. директором гімназії був німець Франц Бруггер. За словами Е. Харкевича: «Чоловік чесний і розумний. Часи, коли він керував закладом були дуже неспокійними, що вимагало від нього великого такту та енергії». За директорства Ф. Бруггера почали вести письмову систематичну хроніку Академічної

⁴⁹ Едвард Харкевич. Хроніка Львівської академічної гімназії. *Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за рік шкільний 1900/1901 ...* С. 49.

⁵⁰ Хроніка закладу. *Справозданє дирекції ц. к. гімназії академічної у Львові за рік шкільний 1899/1900*. С. 31.

⁵¹ Шах С. Львів – місто моєї молодости... С. 165.

⁵² В справі одіжи гімназіястів. *Діло*. 1906. 6(19) жовтня. С. 2.

⁵³ ЦДІАЛ України. Ф. 178. Оп. 3. Спр. 433. Арк. 47.

⁵⁴ Хроніка заведення. *Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1911/1912*. Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1912. С. 54.

⁵⁵ Коцюмбас О. Викладацький склад Академічної гімназії у Львові (друга половина XIX – початок XX ст.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка*. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 2, ч. 1. С. 56.

гімназії під назвою «Історія цісарсько-королівської академічної гімназії у Львові», у якій фіксували чисельність, національність і релігійну належність учнів, важливі зміни серед учительського складу, а також процеси, пов'язані з організацією навчального процесу⁵⁶.

У липні 1858 р. на посаду директора гімназії призначено українця Івана Піонтковського, чоловіка рідкісного характеру, що невтомно працював на благо навчального закладу. До того він працював у Самбірській гімназії.

У 1868 р. директором став священник Василь Ільницький. Він очолював заклад у період поступового впровадження в навчальний процес української мови як мови викладання. Він був ініціатором створення фахової комісії, яка опрацьовувала нові україномовні шкільні підручники та розробляла українську термінологію для усіх навчальних предметів. Завдяки зусиллям В. Ільницького та комісії народовців у 1871 р. видана «Руська Читанка» для молодших класів гімназії⁵⁷. Саме за керівництва В. Ільницького в 1874 р. усі класи гімназії переведено на українську мову навчання, а в 1878 р. проведено перший випускний іспит українською.

На межі століть Академічну гімназію очолював Едвард Харкевич. Середню освіту він здобув у Коломийській та Станіславській гімназіях, вищу – у Львівському й Інсбруцькому університетах. Учительський іспит склав 1878 р. із грецької, латинської та німецької мов, а у 1887 р. – із французької. Спочатку працював у німецькій гімназії у Львові, згодом – у Тернопільській та Краківській. В Академічній гімназії викладав німецьку мову, а з 1899/1900 н. р. – грецьку та французьку⁵⁸.

Директор Е. Харкевич написав «Хроніку львівської академічної гімназії», опубліковану у звіті гімназії за 1900/1901 н. р. Також Е. Харкевич організував товариство «Руслан», яке надавало матеріальну допомогу учням із бідних родин⁵⁹. Завдяки його старанням заміські учні гімназії отримали притулок у шести гуртожитках Львова⁶⁰. За багатолітню працю на освітянській ниві його було призначено урядовим радником і нагороджено орденом Франца Йосифа I та Залізною короною III ступеня⁶¹.

Наступним директором став Ілля Кокорудз. У 1885 р. він закінчив навчання на філософському факультеті Львівського університету, здобувши фах викладача української мови і літератури та класичної філології для гімназій з українською та німецькою мовами викладання. Педагогічну роботу розпочав у Бродях, продовжив у Станіславові. У 1896 р. одержав посаду професора Академічної гімназії – викладав

⁵⁶ Харкевич Е. Хроніка Львівської академічної гімназії. Львів. С. 19.

⁵⁷ Кухар Р. Українська академічна гімназія у Львові. *Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іститу зрілости 1878–1978* / ред. Б. Романчук. Філадельфія; Мюнхен, 1978. С. 45.

⁵⁸ Плян науки. *Справозданс дирекції ц. к. гімназії академічної у Львові за рік шкільний 1899/1900...* С. 5.

⁵⁹ Запомози для бідних учеників. *Справозданс дирекції ц. к. гімназії академічної у Львові за шкільний рік 1896/97...* С. 35.

⁶⁰ Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів: ЛА «Піраміда», 2014. С. 224.

⁶¹ Хроніка заведення. *Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1913/1914*. Львів: З друкарні Наукового товариства імені Шевченка, 1914. С. 83.

старослов'янську граматику, українську мову та літературу⁶². У Львові активно долучався до просвітницької роботи в «Руській бесіді», Руському педагогічному товаристві, Науковому товаристві ім. Шевченка (НТШ), «Просвіті». За його ініціативою для учнів гімназії збудовано гуртожиток на вул. Потоцького⁶³.

У 1850-х роках класичні гімназії, зокрема й академічна, отримали право приймати іспити в кандидатів на посаду викладача, а також видавати кваліфікаційні свідоцтва терміном на 6 років. Без наявності останнього не можна було працювати в гімназії і навіть давати приватні уроки. Іспити кандидати на посаду викладача складали в усній і письмовій формах. Для складання усного кандидата на посаду проводив показове заняття перед усім викладацьким зібранням. Письмову частину оцінювала учительська комісія⁶⁴. Це дозволяло керівництву навчального закладу підбирати кращих спеціалістів при заповненні вакантної посади. Кандидат, який успішно склав іспити, повинен був пройти річний випробувальний термін, після чого отримував звання суплента. Платня вчителя-суплента залежала від кількості тижневого навантаження та предмета. Упродовж 8 років суплент міг отримати посаду дефінітивного учителя. Такий одержував звання шкільного професора. Директор гімназії міг вести заняття до 8 год на тиждень, професори-мовники – 17 год; інших предметів – 20 год; викладачі малювання і гімнастики – 24 год. Заробітна плата вчителів становила 700 зол. рин. Існували й надбавки в розмірі від 130 до 200 зол. рин. Заступники вчителів отримували платню в розмірі 300 зол. рин.⁶⁵ Згодом гімназійний професор отримував 2 800 кор. Окрім цього, були надбавки, але до 6 600 корон щорічно. Після досягнення 60-річного віку викладач міг вийти на пенсію, а після 70-ти це було обов'язковим⁶⁶.

Учителі необов'язкових дисциплін одержували заробітну платню з гімназійного фонду. Так, гімнастики та французької мови – 250, історії та малювання – по 220, співу – 150, каліграфії – 84 зол. рин. у місяць⁶⁷.

У другій половині XIX – на початку XX ст. викладацький склад гімназії був таким: у 1876/1877 н. р. – 18 викладачів (із них 7 гімназійних професорів)⁶⁸, у 1800/1901 н. р. – 23 викладачів (із них 12 гімназійних професорів)⁶⁹, у 1913/1914 н. р. – 25 викладачів (із них 21 гімназійний професор), 18 – заступників

⁶² Сениця П. Професори Української академічної гімназії. *Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости 1878–1978.* / ред. Б. Романчук. Філадельфія; Мюнхен, 1978. С. 176.

⁶³ Коцюмбас О. Викладацький склад Академічної гімназії у Львові (друга половина XIX – початок XX ст.)... С. 57.

⁶⁴ Харкевич Е. Хроніка Львівської академічної гімназії... С. 25.

⁶⁵ Шах С. Львів – місто моєї молодості... С. 25.

⁶⁶ Сірополько С. Історія освіти в Україні. Київ: Наукова думка, 2001. С. 550.

⁶⁷ Учитель предметів надобовязкових. *Справозданє директора ц. к. гимназії академічної во Львові за рік шкільний 1878...* С. 17.

⁶⁸ Kronika i statystyka zakładu. *Sprawozdanie dyrekcji c.k. gymnazyum akademickiego za rok szkolny 1876/77.* Lwów: Z drukarni Towarzystwa imienia Szewczenki, 1877. S. 59–60.

⁶⁹ Збір учительський. *Справозданє дирекції ц. к. гимназії академічної у Львові за рік шкільний 1900/1901.* С. 1.

вчителів, 7 – помічників вчителів. У філії Академічної гімназії працювало 20 викладачів (із них 16 гімназійних професорів) та 19 заступників учителів⁷⁰.

Більшість викладачів гімназії відзначалася високим фаховими рівнем знань та загальною ерудицією. Так, на професійному рівні проводили заняття викладачі німецької мови Мелетій Гладшовський та Михайло Подолинський; латинської і грецької – Костянтин Лучаковський та Сидор Громницький; української – Юліан Дольницький, Петро Скобельський, Філарет Колесса, Ілля Кокорудз; математики й фізики – Северин Лещій, Омелян Савицький, Петро Огоновський. Першокласними педагогами й організаторами були і викладачі гімнастики Іван Боберський, Юрій Семотюк. Чимало учнів відвідувало необов'язкові предмети, зокрема малювання, яке проводив Іван Цибульський, а також французьку мову, яку викладав Михайло Подолинський⁷¹.

У різні роки в гімназії працювали знані у Галичині педагоги, зокрема Іван Верхратський, Володимир Левицький, Михайло Пачовський, Євстахій Макарушка, Іван Крип'якевич, Іван Боберський, Степан Рудницький, Михайло Тершаковець та ін. Завдяки їхнім старанням вироблялася українська термінологія з навчальних дисциплін, а також підручники. Одночасно розпочалася теоретична розробка окремих проблем змісту освіти в педагогічній пресі («Шкільній часописі»⁷², «Газеті школьній»), а також на викладацьких нарадах і конференціях⁷³.

Про науково-дослідницьку роботу викладачів гімназії свідчать науково-методичні праці в різних сферах, опубліковані в науковій частині річних гімназійних звітів. Зокрема, віднаходимо такі публікації: І. Верхратський «Спис важніших виразів з руської ботанічної термінології і номенклатури з огляду на науку у вищих класах гімназій» (1892); Т. Мандибур «Олімпія»; А. Вахнянин «О доктор Фрациску Скорини і его літературна діяльність» (1979); І. Франчук «Огляд повісті Григорія Квітки Основяненка» (1894); Ю. Целевич «Історія Скиту Манявського від його основания аж до приступлення львовской епархии до унії (1611–1700)» (1886); Я. Городинський «Причинки до студій над “Енеїдою” І. Котляревського»; О. Макарушко «О. Потєбня і його наукова діяльність»; С. Рудницький «Про звязь періодичної діяльності сонця з температурою земскої атмосфери» (1902); М. Пачовський «Народний похоронний обряд на Руси» (1903); І. Тершаковець «Галицьке літературне відродження» (1908); І. Кокорудза «Старинна штука в ватиканськiм музею» (1907); М. Возняк «Маркіян Шашкевич як фольклорист»; Ф. Колесса «Про віршовану форму поезії Маркіяна Шашкевича»; С. Людкевич «Поезії Маркіяна Шашкевича в музиці» (1911); О. Грицай «Шевченкова балада» (1914).

У другій половині XIX – на початку XX ст. викладачами Академічної гімназії у Львові були відомі українські громадсько-політичні діячі, науковці, митці. У 1871–1914 рр. математику і фізику викладав Омелян Савицький. Він – автор перших у Галичині підручників із математики та фізики, написаних живою народною мовою («Арифметика і алгебра», т. 1–2, 1876–1877; «Учебник фізики», 1885;

⁷⁰ Учительський збір. *Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1913/1914...* С. 3.

⁷¹ ЦДАЛ України. Ф. 178. Оп. 3. Спр. 424. Арк. 15.

⁷² Врещона Г. Новомодні основи виховання. *Шкільна часопись*. 1886. Ч. 22. С. 170.

⁷³ Крушельницький А. Українські підручники у середніх школах у Галичині. *Наша школа*. 1909. Ч. 3–4. С. 195.

«Наука геометрії», ч. 1–2, 1901; «Геометрія», 1908). Педагог успішно працював над українською фізико-математичною термінологією⁷⁴.

Упродовж 30 років (1868–1901) історію та географію в Академічній гімназії викладав Анатоль Вахнянин. Закінчивши навчання у Віденському університеті, в 1868 р. він, повернувшись до Львова, став викладачем Академічної гімназії. А. Вахнянин тісно співпрацював із комісією з підготовки українських підручників для народних і середніх шкіл. Був визначним громадсько-політичним діячем. 1868 р. обраний першим головою «Просвіти», яка була розгалуженою по всій Галичині. Маючи мистецький дар, А. Вахнянин організував львівські народні музичні товариства «Торбан» (1870) та «Боян» (1890), які стали взірцем для музичних осередків не лише в Україні, а й за її межами. У 1903 р. очолив Союз співацьких і музичних товариств та засновану при ньому школу. У 1907 р. А. Вахнянин розбудував школу у Вищій музичній інститут ім. М. Лисенка, яким керував до кінця життя – до 1908 р.⁷⁵

З Академічною гімназією тісно пов'язані життя і діяльність одного з найвизначніших політиків Галичини Юліана Романчука. Закінчивши філософський факультет університету у Львові, з 1863 р. працював вчителем у німецькій, а з 1868 р. – в українській гімназії аж до виходу на пенсію у 1900 р.⁷⁶ Будучи членом шкільної комісії, налагодив видання перших підручників українською мовою, зокрема 1879 р. – двох Читанок для учнів гімназій. Ю. Романчук належав до товариства українських учителів «Українська громада», діяльність якого була спрямована на розвиток української гімназійної освіти в Галичині, а в 1912–1914 рр. його очолював. Громадське покликання Юліана Романчука і талант організатора найповніше розкрились у політичній діяльності як депутата Галицького сейму (з 1883 р.) й австрійського парламенту (з 1891 р.), керівника заснованої ним у 1885 р. Народної Ради, голови створеної у 1899 р. спільно з Іваном Франком Національно-демократичної партії. Завдяки своєму незаперечному авторитету Ю. Романчук упродовж багатьох років очолював український парламентський клуб у Галицькому сеймі, керував українською фракцією в австрійському парламенті, а у 1910 р. обраний його віцепрезидентом⁷⁷.

На початку ХХ ст. у гімназії працювали педагоги, які внесли вагомий вклад у розвиток теорії та практики фізичної культури і спорту. Серед них виділявся Іван Боберський, який народився 1873 р. у с. Доброгостів Дрогобицького повіту на Львівщині в родині священника. Юнак навчався в університетах Львова, Відня і Граца. Перебуваючи в Західній Європі, вивчав нові форми й методи фізичного виховання. Відповідно заняття з гімнастики І. Боберський наповнив елементами німецької, шведської та сокільської національних гімнастичних систем⁷⁸. Паралельно з 1901 р. керував учительським гуртком «Сокіл», а з 1908 р. очолив руханкове товариство «Сокіл». І. Боберський працював у гімназії в 1901–1919 рр. – викладав

⁷⁴ Дашкевич Я. Савицький Омелян Михайлович. *Довідник з історії України*. Київ, 2007. С. 705.

⁷⁵ Анатоль Вахнянин. *Народжені Україною: меморіальний альманах* / гол. ред. О. Онопрієнко. Київ: Євроімідж, 2002. С. 292.

⁷⁶ Ю. Романчук. *Діло*. 1917. 27 лютого. С. 2.

⁷⁷ Юліан Романчук. *Народжені Україною: меморіальний альманах*. Київ: Євроімідж, 2002. С. 416.

⁷⁸ Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції. Львів: Апріорі, 2017. С. 21.

німецьку мову, гімнастику, завідував бібліотекою для учнів⁷⁹. Як завідувач бібліотеки, пожертвував їй 159 книг. За 1901–1918 рр. його стараннями сформована бібліотека модерної німецької літератури, якої не мала жодна гімназія Галичини того часу⁸⁰. З гімназистами на заняттях із гімнастики працював по 4 год на тиждень⁸¹. Він став одним з організаторів сокільсько-стрілецького руху в Галичині, 1910–1914 рр. обраний головою «Сокола-Батька». Редагував періодичні видання «Вісті з Запоріжжя» і «Січові вісті»⁸².

У 1904 р. Академічну гімназію у Львові закінчив із відзнакою Олександр Тисовський. Народився він у с. Бикові Самбірського повіту. Навчався у Львівському університеті. У 1909 р. захистив докторську дисертацію і до 1939 р. викладав в Академічній гімназії. О. Тисовський опублікував декілька цікавих статей із ботаніки та зоології, був обраний до НТШ⁸³. Він створив серед своїх учнів перші пластові гуртки й розробив принципи діяльності «Пласту» (уклав текст присяги, вимоги іспиту, виховний план для молоді тощо). 12 квітня 1912 р. у гімназії склали присягу перші пластуни. Для новоствореної організації 1911/1912 н. р. в Академічній гімназії був досить складним, адже бракувало вишколених кадрів, не було домівки та методичних посібників. Щоб якимось заповнити ці прогалини, на основі англійських, німецьких і польських підручників укладено методичний посібник, яким послуговувалися пластуни під керівництвом О. Тисовського. Одночасно з О. Тисовським пластові гуртки засновували й інші галицькі діячі. У філії Академічної гімназії «Пласт» розвивався під керівництвом Петра Франка. Йому допомагали Андрій Франко, Степан Гайдучок і Микола Мельник⁸⁴. У квітні 1913 р. у Львові сформовано «Організаційний пластовий комітет», куди увійшов й О. Тисовський. У 1913 р. він опублікував перший пластовий підручник «“Пласт” (scouting for boys) в українських школах»⁸⁵.

Отже, впродовж 1849–1914 рр. Академічна гімназія у Львові перетворилася на провідний середній навчальний заклад, який функціонував відповідно до австрійського середньо-шкільного законодавства. Академічна гімназія, перебуваючи у структурі Львівського університету, забезпечувала його добре підготовленими вступниками. У гімназії учні одержували не лише ґрунтовні знання з нормативних дисциплін, а й добре національне та релігійне виховання. Керівники навчального закладу були досвідченими педагогами, організаторами, які дбали про належне забезпечення закладу педагогічними кадрами. Разом із викладачами та громадськими діячами вони підтримували, розробляли та впроваджували в освітній процес

⁷⁹ Збір учительський. *Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1901/1902...* С. 3.

⁸⁰ ЦДАЛ України. Ф. 178. Оп. 3. Спр. 424. Арк. 24.

⁸¹ Там само. Спр. 433. Арк. 30.

⁸² Коцюмбас О. Викладацький склад Академічної гімназії у Львові (друга половина XIX – початок XX ст.)... С. 59.

⁸³ Сениця П. Професори Української академічної гімназії. Олександр Тисовський... С. 250.

⁸⁴ Андрій Сова А. Внесок Івана Боберського у становлення організації «Пласт». *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*: зб. наук. праць. Львів, 2014. Вип. 15, ч. 2. С. 88.

⁸⁵ Тисовський О. Пласт (scouting for boys) в українських школах. *Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1912/13*. Львів: з друкарни Наукового Товариства імені Шевченка, 1913. С. 3.

навчально-методичну літературу. Викладачі постійно працювали над самоосвітою, були активними громадсько-політичними діячами.

REFERENCES

1. Anatol Vakhnianyn. (2002). In O. Onoprienko, (Ed.) *Narodzhenni Ukrainoiu: memorialnyi almanakh* (p. 292). Kyiv: Yevroimidzh [in Ukrainian].
2. Bobrzyński, M. (Ed.). (1903). *Statut Rady szkolnej galicyjskiej*. Kraków: w drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego [in Polish].
3. Dashkevych, Ya. (2007). Savytskyi Omelian Mykhailovych. In *Dovidnyk z istorii Ukrainy* (p. 705). Kyiv [in Ukrainian].
4. Finkel, L., & Starzyński, S. (1894). *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. Lviv [in Polish].
5. Fondy y zapomohy dlia bĕdnykh uchenykŏv. (1892). In *Spravozdanie dyrektora ts. k. hymnazii akademichnoy vo Lvovĕ za rŏk shkŏlnyi 1892* (p. 28). Lviv: Zĕ drukarn tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
6. Hanusyn, O. (2014). «Nauka y zabava velasia kolehialno pry naibilshim poriadku»: z istorii pobutu ta dozvillia lvivskykh himnazystiv kintsia XIX – poch. XX st. *Lwŏw: miasto – spoleczenstvo – kultura*, IX, 190–201 [in Ukrainian].
7. Ispyt zrilosty. (1876). In *Spravozdanie dyrekcyi c.k. gymnazyum akademickiego za rok szkolny 1875/76* (p. 41). Lviv: Z drukarni Towarzystwa imienia Szewczenki [in Ukrainian].
8. Kachmar, V. M., & Smolii, M. (2014). *Storinky istorii Lvivskoho universytetu za materialamy nimetskomovnykh dokumentiv*. Lviv [in Ukrainian].
9. Kharkevych, E. (1901). Khronika Lvivskoi akademichnoi himnazii. In *Zvit dyrekt-sii ts. k. akademichnoi himnazii u Lvovi za rik shkilnyi 1900/1901* (p. 19). Lviv [in Ukrainian].
10. Khronika zakladu. (1889). In *Spravozdanie dyrektora ts.k. Hymnazii akademichnoy vo Lvovĕ za rŏk shkŏlnyi 1889* (p. 43). Lviv: Z drukarnĕ tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
11. Khronika zakladu. (1900). In *Spravozdanie dyrektsyi ts. k. hymnazii akademichnoi u Lvovi za rik shkilnyi 1899/1900* (p. 31). Lviv: Z drukaren tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
12. Khronika zavedennia. (1912). In *Zvit dyrekt-sii ts.k. akademichnoi himnazii u Lvovi za shkilnyi rik 1911/1912* (p. 54). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
13. Khronika zavedennia. (1914). In *Zvit dyrekt-sii ts. k. akademichnoi himnazii u Lvovi za shkilnyi rik 1913/1914* (p. 83). Lviv: Z drukarni Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
14. Khronyka hymnazyĕ. (1882). In *Spravozdanie dyrektsii ts.k. Hymnazii Akademichnoy vo Lvovĕ na rŏk shkŏlnyi 1881/82* (p. 59). Lviv: Zĕ drukarn tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
15. Kotsiumbas, O. (2016). Akademichna himnaziia u Lvovi: uchnivskyi sklad druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. *Visnyk Lvivskoho torhivelnno-ekonomichnoho universytetu. Seriiia humanitarni nauky*, 14, 40 [in Ukrainian].

16. Kotsiumbas, O. (2017). Vykladatskyi sklad Akademichnoi himnazii u Lvovi (druga polovyna XIX – pochatok XX st.). *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, 2 (1), 56 [in Ukrainian].
17. Kronika i statystyka zakładu. (1877). In *Sprawozdanie dyrekcyi c.k. gymnazyum akademickiego za rok szkolny 1876/77* (pp. 59–60). Lviv: Z drukarni Towarzystwa imienia Szewczenki [in Ukrainian].
18. Krushelnytskyi, A. (1909). Ukrainski pidruchnyky u serednikh shkolakh u Halychyni. *Nasha shkola*, 3–4, 195 [in Ukrainian].
19. Krypiakevych, I. (1991). *Istorychni prokhody po Lvovi*. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
20. Kukhar, R. (1978). Ukrainaska akademichna himnaziia u Lvovi. In B. Romanechuk (Ed.), *Yuvileina knyha ukrainskoi akademichnoi himnazii u Lvovi. Na 100-richchia pershoho ukrainskoho ispytu zrilosty 1878–1978*. Philadelphia; Munich [in Ukrainian].
21. Kurliak, I. (1997). *Ukrainska himnaziina osvita u Halychyni (1864–1918rr.)*. Lviv: [B. v.] [in Ukrainian].
22. Kurliak, I. (2000). *Klasychna osvita na zakhidnoukrainskykh zemliakh (XIX – persha polovyna XX stolittia). Istoryko-pedahohichnyi aspekt*. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].
23. Nasza Szkola. (1909). *Nasha shkola* (Lviv), 1, 17 [in Ukrainian].
24. Oplaty uchenykyv. (1900). In *Spravozdanie dyrektsii ts. k akademichnoi himnazii u Lvovi za rik shkilnyi 1899/1900* (p. 55). Lviv: Z drukaren tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
25. Pakholkiv, S. (2014). *Ukrainska intelihentsiia u Habsburzkii Halychyni: osvichena verstva y emansypatsiia natsii*. Lviv: LA «Piramida» [in Ukrainian].
26. Plan nauki dla gimnazjów galicyjskich. Rozporządzenie c.k. Rady Szkolnej Krajowej z dnia 2. sierpnia 1909. (1909). *Dziennik Urzędowy C.K.Rady Szkolnej Krajowej w Galicyi*, 44.242, 14 [in Polish].
27. Plian nauky. (1900). In *Spravozdanie dyrektsii ts. k. hymnazii akademichnoi u Lvovi za rik shkilnyi 1899/1900* (p. 5). Lviv: Z drukaren tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
28. Pochatkova i serednia osvita. (2007). In Ya. Isaievych, M. Lytvyn, F. Steblii, (Eds.), *Istorii Lvova: u 3-kh t.* (Vol 3, p. 338). Lviv: Tsentr Yevropy [in Ukrainian].
29. Povyshenye oplaty shkolnoi. (1885, Liutyi 21). *Dilo*, 3 [in Ukrainian].
30. Rozklad hodyn v r. shk. 1909/10. (1911). In *Zvit dyrektsii ts.k. akademichnoi himnazii u Lvovi za rik shkilnyi 1909/1911* (p. 86). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
31. Senytsia, P. (1978). Profesory Ukrainskoi akademichnoi himnazii. In B. Romanechuk (Ed.), *Yuvileina knyha ukrainskoi akademichnoi himnazii u Lvovi. Na 100-richchia pershoho ukrainskoho ispytu zrilosty 1878–1978* (p. 176). Philadelphia; Munich [in Ukrainian].
32. Shakh, S. (2010). *Lviv – misto moiei molodosty. Tsisarsko-Korolivska Akademichna Himnaziia*. Lviv: Vyd-vo NU «Lvivska politekhnik» [in Ukrainian].
33. Siropolko, S. (2001). *Istorii osvity v Ukraini*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
34. Sova, A. (2014). Vnesok Ivana Boberskoho u stanovlennia orhanizatsii «Plast». *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, 15 (2), 88 [in Ukrainian].

35. Sova, A., & Tymchak, Ya. (2017). *Ivan Boberskyi – osnovopolozhnyk ukrainskoi tilovykhovnoi i sportovoi tradytsii*. Lviv: Apriori [in Ukrainian].
36. Statystyka uchenykyv. (1894). In *Spravozdanie dyrektsyi ts.k. Hymnazii akademichnoi u Lvovi za shkilnyi rik 1894* (p. 41). Lviv: Z drukarni Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
37. Statystyka uchenykyv. (1900). In *Spravozdanie dyrektsyi ts. k. hymnazii akademichnoi u Lvovi za shkilnyi rik 1899/00* (p. 42). Lviv: Z drukarnyi Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
38. Statystyka uchenykov. (1885). In *Spravozdanie dyrektsiib ts. k. hymnaziib akademichnoy vo Lvovb za rok shkolnyi 1884/85* (p. 55). Lviv: Zb drukarn tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
39. Stuparyk, B. (1994). *Shkilnytstvo Halychyny (1772–1939)*. Ivano-Frankivsk: [B. v.] [in Ukrainian].
40. Tysovskiy, O. (1913). Plast (scouting for boys) v ukrainskykh shkolakh. In *Zvit dyrektsii ts. g k. akademichnoi hymnazii u Lvovi za shkilnyi rik 1912/13* (p. 3). Lviv: z drukarny Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
41. Uchytelskyi zbir. (1914). In *Zvit dyrektsii ts. k. akademichnoi hymnazii u Lvovi za shkilnyi rik 1913/1914* (p. 3). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
42. Uchytelb predmetov nadoboviazkovykh. (1878). In *Spravozdanie dyrektora ts. k. hymnaziib akademichnoy vo Lvovb za rok shkolnyi 1878* (p. 17). Lviv: Zb drukarn tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
43. Ustawa z dnia 18 Kwietnia 1890, o zastepowaniu namiestnika w radach szkolnych krajowych w Wiedniu, Pradze i Lwowie. (1890). *Dziennik Ustaw Państwa dla Królestw i Krajów w Radzie Państwa Reprezentowany*, 116 [in Polish].
44. V spravi odizhy himnazyiastiv. (1906, Zhovten 6/19). *Dilo*, 2 [in Ukrainian].
45. Vazhneishy rozproiazhennia ts. k. vlastei shk. v r. shk. 1888. (1888). In *Spravozdanie dyrektora ts.k. Hymnaziib akademichnoy vo Lvovb za rok shkolnyi* (p. 25). Lviv: Zb drukarn tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
46. Vazhneiŝshy rozporiadzhennia vlastei shkolnykhb vŝ r. 1885. (1885). In *Spravozdanie dyrektsiib ts.k. hymnaziib akademichnoy vo Lvovb za rok shkolnyi 1884/85* (p. 56). Lviv: Zb drukarn tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
47. Vidozva do rodychiv i opikuniv. (1894). In *Spravozdanie dyrektsyi ts.k. Hymnazii akademichnoi u Lvovi za shkilnyi rik 1894* (p. 39). Lviv: Z drukarnb tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
48. Vodozva do rodychbvb i opbkunov. (1887). In *Spravozdanie dyrektsiib ts.k. hymnaziib akademichnoy vo Lvovb za rok shkolnyi 1884/85* (p. 6). Lviv: Zb drukarn tovarystva ymeny Shevchenka [in Ukrainian].
49. Vretsona, H. (1886). Novomodnii osnovy vykhovannia. *Shkolna chasopys*, 22, 170 [in Ukrainian].
50. Yu. Romanchuk. (1917, Liutyi 27). *Dilo*, 2 [in Ukrainian].
51. Yulian Romanchuk. (2002). In O. Onoprienko (Ed.), *Narodzheni Ukrainoiu: memorialnyi almanakh* (p. 416). Kyiv: Yevroimidzh [in Ukrainian].

52. Zahalnooboviazkovi i nadoboviazkovi predmety. (1913). In *Zvit dyrektzii ts.k. akademichnoi himnazii u Lvovi za shkilnyi rik 1912/1913* (p. 76). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
53. Zapomohy dlia bidnykh uchenyiv. (1895). In *Spravozdanie dyrektsyi ts. k. hymnazii akademichnoi u Lvovi za shkilnyi rik 1894/95* (p. 32). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
54. Zapomohy dlia bidnykh uchenyiv. (1897). In *Spravozdanie dyrektsyi ts. k. hymnazii akademichnoi u Lvovi za shkilnyi rik 1896/97* (p. 35). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
55. Zashkilniak, L. O., & Krykun, M. H. (2002). *Istoriia Polshchi: Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv* (L. Zashkilniak, Ed.). Lviv [in Ukrainian].
56. Zbir uchyteliv. (1894). In *Spravozdanie dyrektsyi ts.k. Hymnazii akademichnoi u Lvovi za shkilnyi rik 1894* (p. 3). Lviv: Z drukarni tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
57. Zbir uchytelskyi z kintsem shkilnoho roku 1904/1905. (1905). In *Zvit dyrektzii ts.k. akademichnoi himnazii u Lvovi za shkilnyi rik 1904/1905* (p. 32). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
58. Zbir uchytelskyi. (1901). In *Spravozdanie dyrektsyi ts. k. hymnazii akademichnoi u Lvovi za rik shkilnyi 1900/1901* (p. 1). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
59. Zbir uchytelskyi. (1902). In *Zvit dyrektzii ts. k. akademichnoi himnazii u Lvovi za shkilnyi rik 1901/1902* (p. 3). Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
60. Zbórŭ uchytel'ŭŭ. (1889). In *Spravozdanie dyrektora ts.k. Hymnazii akademichnoy vo Lvovŭ za rok shkolnyi 1889* (p. 1). Lviv: Z drukarni tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].

Kostiantyn KONDRATIUK

*Doctor of Sciences in History, Professor
Mykhailo Hrushevskyyi Department of Modern History of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5998-357X>
e-mail: kostyantykontratnk@gmail.com*

Oresta KOTSIUMBAS

*Postgraduate Student
Mykhailo Hrushevskyyi Department of Modern History of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9021-7059>
e-mail: Oresta@email.ua*

ACADEMIC GYMNASIUM IN LVIV: 1849–1914

Academic Gymnasium was found in October 1784 at the University of Lviv. This is a state secondary educational institution of the humanitarian direction. The graduates-maturists had the opportunity to continue their studies at the university after its completion. The Academic Gymnasium was the oldest gymnasium with the Ukrainian language of instruction.

The information concerning the gymnasium's organization's functioning and principles till 1848 was lost due to revolutionary events. We can find the data about the organization of the institution's functioning, the number of teachers and students, and their social origin from 1849. At the same time, this date coincides with the secondary school's reform in 1849 based on the «Organizational Essay of High Schools and Actual Schools of Austria» and the «Normative Plan of Education for Gymnasia», which functioned until 1910 with minor changes. Exactly these normative documents regulated the functioning of the gymnasium – the organization of the educational process, the language of teaching, the priority of disciplines, the number and load of teachers, the organization of extra-curricular activities of high school students.

Since 1907, the gymnasium is reorganized into the Main Gymnasium due to the number of students' growth and moving into a newly built building on L. Sapieha street and the Branch in the premises of the Narodnyi dim (People's Hall).

The educational process in the gymnasium was carried out based on ministerial plans. By the end of the 20th century, more than 60% of the educational time was spent on learning languages, and the natural and mathematical cycle reached 25%, which indicates the humanitarian direction of gymnasium preparation. The situation was changed by the curriculum for classical gymnasiums in 1909, according to which the disciplines of the natural-mathematical cycle were synchronized with the requirements of universities.

The article's main thesis is that during the 1849–1914 years, the Tsissar-Royal Academic Gymnasium in Lviv developed into a leading secondary educational institution. Mostly Ukrainian Greek Catholics, natives from Halychyna, studied here.

The headmasters of the gymnasium were experienced teachers, skilled administrators. During the second half of the 19th century – at the beginning of the 20th century, the gymnasium was headed by Franz Brugger (1848–1858), Ivan Piontkovskyyi (1858–1868), Vasyl Ilnytskyi (1868–1892), Edvard Kharkevych (1892–1911) and Illia Kokorudz (1911–1927).

The teaching staff was increasing quantitatively and qualitatively. Careful selection, education requirements, and teaching methods provided the gymnasium with qualified specialists and responsible officials. The institution's educational process was provided by about 23-25 teachers, 70% of whom were gymnasium professors. Teachers of gymnasium conducted classes on a high professional level with students and created original textbooks in their native language, literature, history, and geography. Many teachers of the gymnasium and later graduates became well-known socio-political figures, scientists, and artists.

So, Academic Gymnasium in Lviv is a secondary educational institution of the second half of the 19th and early 20th centuries. It functioned following Austrian secondary school legislation. The Academic Gymnasium, being in the structure of the Lviv University, provided it with well-prepared entrants. Students received a profound knowledge of normative disciplines in the gymnasium and a good national and religious education. The heads of the educational institution were experienced teachers and organizers who took care of the proper provision of the educational institution with teaching staff. The educational and methodological literature was supported, developed, and implemented in the educational process, together with teachers and public figures. Teachers of the gymnasium constantly worked on self-education and were active socio-political leaders.

Keywords: Academic Gymnasium, organization, Krajova Szkolna Rada (Region School Council), teachers, teaching process, students, educational legislation.